MAARIW — popularna nazwa modlitwy ARAWIT.

MACA — „placek, opłatek, niekwaszony chleb" pieczony tylko ze specjalnie przygotowanej mąki i wystudzonej wody, bez dodatku soli. Ciasto na macę należy miesić bez przerwy i szybko piec, aby nie miało żadnej możliwości fermentacji. Zazwyczaj uważa się, że cała czynność nie powinna trwać dłużej niż 18 minut. Nakaz religijnego spożywania macy obowiązuje w czasie święta PESACH, zwanego też chag ha-macot — świętem mac, lub świętem Przaśników.

MACEWA — „pomnik, nagrobek, postument", rodzaj nagrobka utworzonego przez pionowo ustawioną, prostokątną płytę kamienną, o prostokątnym, trójkątnym lub półkolistym zwieńczeniu, pokrytą inskrypcją, często zdobioną symbolicznymi płaskorzeźbami, obrazującymi pochodzenie, przymioty czy imię zmarłego.

MAGEN DAWID — „tarcza Dawida", sześcioramienna gwiazda, powstała z dwóch nałożonych na siebie trójkątów równobocznych. Znak ten używany w czasach starożytnych przez różne ludy pojawiał się także w żydowskich synagogach i na sprzętach liturgicznych, ale oficjalnym symbolem judaizmu stał się dopiero w XVII wieku. Żydzi w Pradze jako pierwsi zaczęli nim zdobić nagrobki i chorągwie. W 1897 roku Światowa Organizacja Syjonistyczna uznała ten symbol za swój znak. a później umieszczono go także na fladze państwa Izrael.

MACHZOR — modlitewnik, zawierający zbiór modlitw na święta.

MAŁŻEŃSTWO — żydowskie m. składa się z dwóch oddzielnych etapów KIDDUSZIN i NISSUIN, które kiedyś oddzielał dowolnie długi czas. Podczas kidduszin narzeczeni przyrzekają sobie, z wolnej woli, małżeństwo, zaś nissuin wprowadza w życie pełnię praw małżeństkich wraz ze wzajemnymi zobowiązaniami. Z trzech form potwierdzania kidduszin, poprzez: 1) symboliczną sumę pieniędzy lub częściej jej ekwiwalent — pierścionek, 2) spisany dokument, 3) wspólne pożycie, ta pierwsza ustaliła się jako zwyczaj, powszechny do dziś. W obecności dwóch świadków narzeczony wręcza narzeczonej pierścionek, wypowiadając tradycyjną formułę: „Oto jesteś mi poświęcona przez ten pierścionek, zgodnie z Prawem Mojżesza". Ceremonii towarzyszy odmówienie dwóch błogosławieństw (erusin). Zwyczajem było przyśpieszać nissuin po dokonanym obrzędzie kidduszin. Dziś obie ceremonie nastenują iedna za drugą. Przed nissuin pan młody podpisuje dokument ślubny — KETUWA. Po błogosławieństwach — SZEWA BERACHOT — państwo młodzi udawali się do sypialni (jichud

— zjednoczenie). Dziś wymóg ten spełnia symboliczne wstąpienie pod ślubny baldachim (chupa) oraz zjedzenie posiłku w osobnym pokoju. Na zakończenie kidduszin pan młody tłucze kielich, jako znak żałoby po zburzeniu Świątyni. Obie ceremonie zaczyna błogosławieństwo nad winem „które rozwesela serce ludzkie" (Psalmy, 104,15). W dniu ślubu państwo młodzi poszczą, zaś po — w przypadku pierwszego małżeństwa — następuje tydzień uroczystości, ślubów nie bierze się w SZABAT, święta oraz podczas okresów upamiętniających narodowe nieszczęścia, np. OMER.

MAROR — „gorzkie zioła", początkowo przyprawa do mięsa, nabrała symbolicznego znaczenia jako pamiątka gorzkiego życia Żydów w Egipcie i stała się koniecznym składnikiem uczty sederowej na PESACH.

MASKIL, l.mn. maskilim — zwolennik HASKALI.

MEGILLA — zwój pergaminu lub skóry, na którym spisuje się teksty ksiąg; szczególnie odnosi się do księgi Estery.

MEIL — sukienka na TORĘ, wykonana z dekoracyjnej tkaniny, okrywająca zwinięty rodał, często pokryta symbolicznymi napisami lub imieniem ofiarodawcy.

MENORA — „lampa, lichtarz, świecznik". Siedioramienna lampa oliwna używana w Świątyni, a potem w synagogach i domach modlitwy. W starożytności najbardziej popularny symbol żydowski. Z czasem termin ten zaczęto stosować także na oznaczenie ośmioramiennej lampy zapalanej na święto CHANUKI. Obecnie oficjalne godło państwa Izrael.

MEZUZA —„kolumna, odrzwia", mały zwój pergaminu, zawierający dwa fragmenty z TORY: Dewarium — Powt. Pr. 6,5—9; 11, 13—21. Zwinięty w rolkę pergamin umieszcza się w pudełeczku z drewna, szkła lub metalu, z małym otworem, tak, by widoczne było słowo Szaddaj — Wszechmogący, napisane na odwrotnej stronie zwoju. Mezuzę przymocowuje się na drzwiach każdego domu żydowskiego, po prawej stronie futryny w pozycji pochyłej. Zwyczaj ten powstał w celu dosłownego wypełnienia nakazu zawartego w Powt. Pr. 6, 9 („Wypisz je (tj. słowa TORY) na drzwiach twojego domu i na twoich bramach".

MIDRASZ — od czas. darasz — „studiować, nauczać, wyjaśniać” — komentarz do ksiąg biblijnych, ułożony w formie przypowieści. Midrasze powstawały od czasów TANNAITÓW do ok. X w. n.e.; również metoda interpretacji zagadnień prawnych.

MINCHA — „ofiara”, synagogalny odpowiednik codziennej ofiary popołudniowej składanej w świątyni, modły odmawiane o dowolnej porze po południu przed zachodem słońca. Rozpoczyna je psalm 145, po czym następuje SZEMONE ESRE, TACHANUN, ALEINU oraz żałobny KADDISZ.

MINJAN — zgromadzenie złożone z dziesięciu Żydów płci męskiej powyżej 13 roku życia, niezbędne do odprawienia publicznych modłów w synagodze i niektórych ceremonii religijnych, np. odczytania TORY, odmówienia modlitwy za zmarłych zw. KAD- DISZ Jatom.

MISZNA — od czas. szana — „powtarzać, nauczać” — kodeks prawny, dzieło stanowiące zbiór nauk prawnych judaizmu, przez setki lat przekazywanych ustnie, będących przedmiotem badań wielu pokoleń uczonych różnych szkół i tradycji. Miszna zawiera sześć porządków (sedarim), z których każdy dzieli się na traktaty (masechtot lub masechot), te z kolei na rozdziały (perakim), te zaś na paragrafy, lekcje (misznajot). Kolejność porządków Miszny: I Zeraim (Nasiona) — przepisy dotyczące głównie rolnictwa; II Moed (święto) — przepisy odnoszące się do szabatów, świąt i postów; III Naszim (Kobiety) — przepisy dotyczące kobiet, ślubów i rozwodów; IV Nezikin (Szkody) — prawo cywilne i karne, V Kodaszim (świętości) — przepisy dotyczące ofiar, kultu świątynnego i obowiązków kapłanów: VI Tocharot (Czystości) — o czystości i nieczystości rytualnej oraz o sposobach oczyszczania się. Kodyfikatorem ostatecznej wersji Miszny był TANNAITA, rabbi Jehuda ha-Nasi (125-217).

MIZRACH — wschodnia ściana synagogi zwrócona ku Jerozolimie; ozdobna tablica umieszczona w synagodze na ścianie wskazującej kierunek Jerozolimy.

MOED — „czas wyznaczony, święto”; także tytuł drugiego porządku MISZNY, zawierającego przepisy dotyczące szabatów, świąt i postów.

MOHEL — mężczyzna dokonujący obrzędowego zabiegu obrzezania.

MUSAF — dodatkowa ofiara składana w Świątyni w SZABAT i święta. Później dodatkowa modlitwa odmawiana w te dni, jak np. modlitwa o deszcz odmawiana w ostatni dzień SUKKOT czy modlitwa o rosę odmawiana w pierwszy dzień PESACH.

MYKWA — basen z wodą służący do rytualnych oczyszczeń ludzi i sprzętów, skalanych nieczystością rytualną. Mykwa tradycyjnie powinna mieścić 40 sea (ok. 300 lub 500 1; sea = 13,128 lub 7,661 1) wody i umożliwiać całkowite zanurzenie ciała. Kąpiel w mykwie obowiązuje przy przejściu na judaizm.

NER TAMID — wieczne światło zawieszone przed lub obok ARON HA-KODESZ.

NEWIIM — „Prorocy", druga część Biblii składająca się z 21 ksiąg: tzw. prorocy pierwsi (Ks. Jozuego, Sędziów, 1 i 2 Samuela, 1 i 2 Królów) i prorocy ostatni (więksi: Ks. Izajasza, Jeremiasza, Ezechiela oraz 12 proroków mniejszych: Ks. Ozeasza, Joela, Amosa, Obadiasza, Jonasza, Micheasza, Nachuma, Habakuka, Sofoniasza, Aggeusza, Zachariasza, Malachiasza.

NISSUIN (lub Nissuim) — „ślub" — zob. MAŁŻEŃSTWO.

OHEL — „namiot", rodzaj grobowca w formie małego kamiennego lub drewnianego budynku albo daszku stojącego na 4 słupkach, pod którym umieszczano właściwe płyty nagrobne, przeznaczone dla ważnych osobistości, czasem otoczonego kutą, żelazną balustradą.

OMER — „snop, wiązka", pierwszy snop ścięty podczas żniw jęczmienia, składany w Świątyni jako ofiara w drugi dzień PESACH. Od tego dnia liczy się 49 dni do święta SZAWUOT, dlatego okres ten nazwano sefirat ha-omer — liczenie omeru. Po zburzeniu świątyni ustały ofiary, ale ściśle przestrzega się odliczania tych 7 tygodni, które stały się okresem półżałobnym, kiedy zabronione są uroczystości ślubne i obcinanie włosów, z wyjątkiem 33-go dnia, tzw. LAG BA-OMER.

PARASZA — jeden z 54 fragmentów Pięcioksięgu odczytywany w synagodze z okazji świąt, postów, początku nowego miesiąca księżycowego, a także w każdy poniedziałek, czwartek, SZABAT rano i szabat po południu. Całą paraszę przeznaczoną na dany tydzień odczytuje się

tylko w szabat rano, natomiast w szabat po południu, w poniedziałek i czwartek — urywki z fragmentu przeznaczonego na następny tydzień. Do odczytania tekstu wzywa się różną liczbę osób: w szabat rano — 7, w JOM KIPPUR — 6, w inne święta — 5, w dni powszednie czasu świątecznego PESACH I SUKKOT oraz w ROSZ CHODESZ — 4, w szabat po południu, w poniedziałki i czwartki, post, PURIM i CHANUKĘ — 3.

PAROCHET — kotara zasłaniająca ARON HA-KODESZ, zazwyczaj bogato ^.zdo- biona.

PESACH — święto wiosenne, obchodzone podczas pierwszej pełni księżyca po wiosennym zrównaniu dnia z nocą. Upamiętnia wyjście z Egiptu. Zaczyna się 15 dnia miesiąca nisan i trwa siedem dni (w DIASPORZE 8). Połączono w nim dawny pasterski zwyczaj składania ofiary z pierworodnego baranka lub kozła ze świętem ludności rolniczej zw. świętem Niekwaszonego Chleba. Po zburzeniu Drugiej świątyni zaprzestano krwawych ofiar, a cechą charakterystyczną święta stała się uczta paschalna, mająca ściśle określony porządek — SEDER i wspólne modlitwy. W synagodze czyta się Pieśń nad Pieśniami oraz recytuje HALLEL. Dniami świątecznymi są pierwszy (w diasporze dwa pierwsze) i ostatni (w diasporze dwa ostatnie) obchodzone bardziej uroczyście jako pełne święto, między nimi zaś następują 4 dni półświąt.

PURIM — „losy", święto obchodzone 14-go dnia miesiąca adar (w latach przestępnych w drugim adar), upamiętniające uratowanie Żydów w Persji od zamierzonych prześladowań Hamana, ministra króla Achaszwerosa. Główną cechą jest odczytywanie Księgi Estery opisującej te wydarzenia, wieczorem w przeddzień święta oraz nazajutrz po porannych modłach. Z okazji święta znajomi przesyłają sobie prezenty, biednych obdarza się żywnością i pieniędzmi. Wieczorem do późnej nocy urządza się ucztę świąteczną, podczas której nadużywanie alkoholu traktowane jest prawie jak religijny obowiązek. Jest to okres karnawału żydowskiego, fantazyjnych strojów i przebierania się. Podobnie jak podczas CHANUKI zabroniony jest post i zawodzenie pieśni żałobnych.

PURIM KATAN — „mały PURIM", przypadający w roku przestępnym na 14 i 15 dzień pierwszego miesiąca adar, ponieważ w roku takim Purim obchodzi się w drugim, dodanym miesiącu adar. Purim katan nie ma cech rytualnych i liturgicznych święta Purim — nie czyta się Księgi Estery ani nie daje się prezentów ubogim, natomiast zabroniony jest post.

RABBI — „mój mistrz", pierwotnie tytuł stosowany tylko wobec uczonych zajmujących się interpretacją i wyjaśnianiem Biblii i Prawa Ustnego, później również nadawany żydowskim nauczycielom i uczonym cieszącym się dużym poważaniem i autorytetem religijnym, a od

czasów średniowiecza duchowym przywódcom społeczności żydowskiej. W Polsce używano terminu rabin.

RIMMONIM — „owoce granatu", srebrne ozdoby rozmaitych kształtów stanowiące zakończenie drążków (ace chaim), na które nawija się zwój TORY.

ROSZ CHODESZ — początek nowego miesiąca księżycowego, nów, początkowo obchodzony jako święto. Po ukazaniu się księżyca na niebie, kapłani trąbili w róg ogłaszając ten fakt ludowi. Po niewoli babilońskiej stracił świąteczny charakter, lecz nabrał specjalnego znaczenia jako podstawa do obliczania kalendarza. W liturgii obchodzony przez recytację połowy HALLELU i MUSAF.

ROSZ HA-SZANA — „Nowy Rok", obchodzony 1-go i 2-go dnia miesiąca tiszri. Według tradycji święto to przypomina stworzenie świata oraz dzień sądu, któremu poddani będą wszyscy ludzie. Najwyższy Sędzia zapisuje ludzi dobrych do księgi życia, a złych do księgi śmierci, wyrok na osoby przeciętne zawiesza się aż do JOM KIPPUR. Charakterystyczną cechą święta jest trąbienie na rogu lub trąbce. Każdy żyd ma obowiązek wysłuchania w ten dzień dźwięku rogu. Innym obrzędem związanym z tym świętem jest ceremonia zwana TASZLICH.

SANDAK (praw. z gr.) — opiekun obrzezywanego, który trzyma dziecko podczas zabiegu obrzezania.

SEDER — „porządek", uczta rodzinna urządzana pierwszego wieczora święta PESACH charakteryzująca się ściśle określonym porządkiem. Na stół sederowy podaje się trzy mace symbolizujące kapłana, lewitę i Izraelitę, maror — czyli gorzkie zioła, charoset — potrawę z jabłek, orzechów, migdałów, cynamonu i wina, jajka gotowane na twardo, kość goleniową jagnięcia — symbol ofiary paschalnej, wodę z solą, jarzyny oraz wino. Pan domu łamie środkową macę i część chowa. Kawałek ten tzw. afikoman (z gr. deser) starają się odnaleźć dzieci, aby otrzymać słodycze i prezenty. Najmłodszy syn zadaje cztery pytania związane ze świętem. Ojciec odpowiada, wyjaśniając znaczenie obrzędu.

SEFARDIM — sefardyjczycy, termin odnoszący się do Żydów wypędzonych z Hiszpanii (Sfarad — Hiszpania) i Portugalii, w późniejszych czasach osiedlających się w Holandii, na południu Europy oraz na Bliskim Wschodzie. W życiu codziennym sefaradyjczycy posługiwali się głównie

językiem LADINO. Różnią się od aszkenazyj- czyków także nieco odmiennym rytuałem. Ich gminy znajdują się obecnie m.in. w Izraelu i Ameryce Południowej.

SEFER TORA — ręcznie pisany zwój Pięcioksięgu używany do publicznego odczytywania w synagodze; uważany za najwyższą świętość. Zwój przechowuje się w specjalnej skrzyni zwanej ARON HA-KODESZ i wyjmuje tylko na czas odczytywania. W przypadku uszkodzenia lub zużycia grzebany ze czcią w ziemi.

SEFIRA, l. mn. sefirot — termin kabalistyczny, oznaczający emanację boską, szczeble w procesie tworzenia świata, poprzez które Bóg objawia swą siłę i moc; są stanami pośrednimi pomiędzy Stwórcą a wszystkimi Jego dziełami; ustawione w specyficznej hierarchii, ale wszystkie równie blisko swojego źródła w Bogu. Najczęściej spotykany porządek sefirot i ich nazwy:

1. Keter eljon — najwyższa korona

2. Chochma — mądrość

3. Bina — rozum

4. Chesed — łaska, miłosierdzie

5. Gewura — siła, potęga lub Din — Sąd

6. Tiferet — piękno lub Rachamim — miłosierdzie

7. Necach — wieczność

8. Hod — majestat

9. Jesod olam — fundament świata lub Caddik — prawy, sprawiedliwy

10. Malchut — królestwo, Szechina — emanacja lub Atara — wieniec

SEMICHA — „nakładanie” — 1. Obrzęd położenia rąk na zwierzęciu przeznaczonym na ofiarę indywidualną, bezpośrednio przed zabiciem. 2. Wyświęcanie RABBICH, początkowo zwyczaj stosowany tylko w Palestynie (uczeni w Babilonii otrzymywali tytuł raw). Później (od XVI w.) przekształcił się w dyplom nadawany przez nauczyciela swojemu uczniowi, który potwierdzał jego umiejętności i prawa do spełniania funkcji sędziego i nauczyciela. Kandydat musiał ukończyć 18 lat życia, poznać dokładnie Biblię, TALMUD i inne kodeksy prawne oraz posiadać umiejętność logicznego dowodzenia. W XVIII i XIX w. wytworzył się zwyczaj przystępowania do egzaminów u różnych wybitnych i znanych rabbich oprócz swojego własnego nauczyciela, i uzyskiwania również od nich, podobnych dyplomów.

SIDDUR — modlitewnik zawierający pełny zbiór modlitw codziennych i szabatowych, odmawianych zarówno w synagodze jak w domu.

SIMCHAT TORA — „radość Tory”, ostatni dzień SUKKOT, podczas którego kończy się roczny cykl czytania TORY. W Izraelu uroczystość tę obchodzi się 8-ego dnia święta razem ze SZEMINI ACERET. Z arki wyjmuje się zwój Tory i obnosi siedem razy wokół synagogi przy wtórze pieśni.

SUKKA — „szałas”, budowany na SUKKOT, mający przynajmniej trzy ściany, stojący pod gołym niebem, tzn. nie pod drzewem ani w środku budynku. Powinien być także zdobiony. Spożywa się w nim posiłki podczas święta.

SUKKOT — święto Szałasów, znane w Polsce także pod nazwą Święta Kuczek, rozpoczynające się 15-ego dnia miesiąca tiszri, obchodzone 8 dni w Izraelu, a 9 w

DIASPORZE. Przypada na jesieni, po zebraniu plonów z pól, sadów i winnic. Charakteryzuje je wesołość i radość ze zbiorów oraz modlitwy o deszcze i bogate plony w roku następnym. Po niewoli babilońskiej nadano mu znaczenie historyczne, wiążąc je z wyjściem Izraelitów z Egiptu. Szałasy budowane z okazji święta mają przypominać wędrówkę przez pustynię. W szałasie zw. SUKKA spożywa się posiłki, ortodoksyjni Żydzi pozostają w nim na noc, jednakże w chłodniejszym klimacie nie jest to obowiązkowe. Czasami buduje się tylko symboliczny szałas w pobliżu synagogi. W okresie Drugiej świątyni przyjął się zwyczaj układania świątecznego bukietu, LULAWU nad którym odmawia się modlitwę. Pod koniec modłów wyjmuje się z arki TORĘ i obnosi dookoła BIMY. Siódmy dzień Sukkot zwany jest HOSZANA RABBA, ósmy SZEMINI ACERET, dziewiąty SIMCHAT TORA.

SZABAT — dzień wypoczynku w judaizmie, trwający od zachodu słońca w piątek do zachodu słońca w sobotę. Jedna z najważniejszych instytucji w życiu i uczuciach Żydów. Przestrzeganie i wypełnianie nakazów dotyczących szabatu podlega ścisłym rygorom. Jeden z traktatów MISZNY (o tej samej nazwie) zawierający przepisy dotyczące sobotniego wypoczynku, wylicza 39 prac zakazanych w szabat. Zakaz pracy można złamać jedynie w przypadku zagrożenia życia lub opieki nad chorym. W obrębie miejsca zamieszkania nie ma żadnych ograniczeń w poruszaniu się, ale nie można go opuszczać na odległość większą niż dwa tysiące kroków. W piątek wieczorem, po modłach w synagodze, urządza się w domu uroczystą kolację. Trzem uroczystym posiłkom jedzonym podczas szabatu towarzyszy odmawianie specjalnych hymnów. Gospodyni zapala dwie świece przed rozpoczęciem szabatu, odmawiając przy tym specjalne błogosławieństwo, ojciec rodziny odmawia KIDDUSZ przed posiłkiem. Na zakończenie szabatu odmawia się modlitwę zw. HAWDALA. Mężczyźni spędzają szabat na modlitwie i nauce (studium TORY).

SZADCHAN — „swat, pośrednik małżeński”, instytucja datująca się od starożytności, stała się praktyczną potrzebą w średniowieczu, kiedy Żydzi mieszkali w małych, rozrzuconych gminach. Szadchan spełniał ważną funkcję społeczną, ponieważ tradycyjna gmina żydowska uważała za niestosowne, aby młodzi ludzie sami zalecali się do siebie. Zajęcie to uważano za bardzo chwalebne i wielu uczonych o dużej sławie było dumnych, że się nim trudnią. Opłata za usługi, zazwyczaj procent od posagu, była regulowana zwyczajami i czasami dyskutowana w responsach rabinicznych.

SZACHARIT — codzienne modły poranne, odmawiane po nastaniu świtu, zanim upłynie pierwszy kwadrans dnia, odpowiednik ofiary porannej (tamid) składanej niegdyś w Świątyni. Odmawiając Szacharit w dni powszednie zakłada się TALLIT i TEFILIN. Szacharit składa się z: błogosławieństwa dziękczynnego i pochwalnego zw. Birkot ha-Szachar, pieśni złożonej z fragmentów Pisma świętego, SZEMA wraz z trzema błogosławieństwami, SZEMONE ESRE, TACHANUN, psalmów 145 i 20, ALEINU i żałobnego KADDISZ. W poniedziałki i czwartki czyta się także fragmenty TORY.

SZAMES — woźny sądowy lub synagogalny, pełniący funkcje pomocnicze, np. zapalanie świec przed SZABATEM. Tzw. posługacz czyli dodatkowa świeczka, od której zapala się kolejne lampki w CHANUKIJI.

SZAWUOT — „Święto Tygodni” obchodzone siedem tygodni po PESACH, czyli 6-ego dnia miesiąca siwan, w DIASPORZE także następnego dnia. Nazywa się je również Jom ha-Bikkurim — Dzień Pierwocin, Chag ha-Kacir — Święto Żniw lub Aceret — Świąteczne Zgromadzenie. Przypada w Palestynie na koniec zbiorów jęczmienia i początek zbiorów pszenicy, dlatego też składano w ofierze dwa bochenki chleba z nowych zbiorów. Przynoszono również do Świątyni pierwsze dojrzałe owoce na znak wdzięczności za szczodrość Wszechmogącego. Później święto stało s'e rocznicą nadania TORY na Synaju — Zman Małtan Toratenu, dlatego główną częścią modłów tego dnia jest uroczyste odczytanie Dziesięciu Przykazań. Czyta się także Księgę Rut. Rolniczy charakter Święta Tygodni wyraża się w zdobieniu synagog i mieszkań kwiatami i gałęziami drzew.

SZEMA — „słuchaj”, jedna z najważniejszych modlitw w liturgii synagogalnej, nazwana od pierwszych słów: „Słuchaj Izraelu! Pan jest Bogiem naszym, Pan jest jeden!”. Składa się z trzech fragmentów biblijnych: Dewarim — Powt. Pr. 6,5—9: 11, 13-21, Bamidbar — Liczb 15, 37—41. Zwyczaj odmawiania Szema znany był już w czasach Świątyni i przyjęty został w synagodze. Jest integralną częścią porannych (SZACHARIT) i wieczornych (MAARIW) modłów. Poprzedzają ją i kończą błogosławieństwa — trzy rano, cztery wieczorem. Z biegiem czasu S,?ema, a szczególnie pierwszy werset stał się krótkim żydowskim wyznaniem wiary. Odmawiana także na łożu śmierci. Przez wieki żydowscy męczennicy idąc na śmierć odmawiali Szema.

SZEMINI ACERET — Zgromadzenie Dnia Ósmego, ósmy dzień SUKKOT (22-go tiszri), traktowany przez rabinów jako osobne święto, w tym dniu odmawia się specjalne modlitwy o deszcz — tefilat geszem, a jeśli nie poprzedza go SZABAT to również odczytuje się Kohelet — Księgę Eklezjastesa.

SZELOSZIM — „trzydzieści”, 30 dni żałoby, liczonych od dnia pogrzebu, po śmierci bliskiego krewnego — rodziców, dzieci, rodzeństwa, współmałżonka. W okresie tym nie można golić i obcinać włosów, żenić się, nosić nowych ubrań, uczestniczyć w radosnych uroczystościach. Jeżeli pogrzeb wypadł w CHOL HA-MOED, żałobę rozpoczyna się zaraz po świętach; jeśli 30-ty dzień wypada w SZABAT, czas żałoby kończy się przed nadejściem szabatu. Trzy święta pielgrzymie i Nowy Rok powodują skrócenie okresu żałoby. W wypadku śmierci rodziców

żałoba trwa przez cały rok i codziennie odmawia się KADDISZ, natomiast dla innych krewnych kończy się oficjalnie wraz ze szeloszim, a kaddisz odmawia się w każdą rocznicę śmierci.

SZEWA BERACHOT — „siedem błogosławieństw", odmawianych pod baldachimem podczas ceremonii ślubnej, po założeniu przez pana młodego obrączki na palec panny młodej. Pierwsze błogosławieństwo odmawiane jest nad winem. 3 następne chwalą Boga jako stwórcę świata i ludzi, piąte mówi o radości powrotu do Syjonu, szósto wspomina radość pierwszej pary w Raju, siódme dziękuje Bogu za stworzenie „radości i przyjemności, panny młodej i pana młodego". Błogosławieństwa te powtarza się w ciągu następnych siedmiu dni, czyli tak długo, jak powinno trwać tradycyjne wesele, w czasie modlitwy po jedzeniu, jeśli obecny jest MINJAN.

SZEMONE ESRE — „osiemnaście (błogosławieństw)", modlitwa odmawiana na stojąco (inna nazwa AMIDA), z twarzą zwróconą w kierunku Jerozolimy, początkowo składająca się z osiemnastu błogosławieństw — i stąd jej nazwa, lecz Gamaliel 11 (100 r. n.e.) dołączył dziewiętnaste błogosławieństwo „przeciw heretykom". 19 błogosławieństw odmawianych w dni powszednie można podzielić na trzy grupy: trzy błogosławieństwa pochwalne, 13 błagalnych oraz 3 dziękczynne. W posty dodaje się inwokację o pomoc w strapieniu do siódmego błogosławieństwa, można także do ósmego dołączyć modlitwę indywidualną o powrót do zdrowia. W ROSZ CHODESZ i święta dodaje się do siedemnastego fragment Jaaleh we-jawo, a na CHANUKĘ i PURIM do osiemnastego, Al ha-Nisim. W SZABAT i święta oraz w dni, kiedy odmawia się MUSAF, 13 środkowych błogosławieństw błagalnych zastępuje się jedną modlitwą odnoszącą się do tego dnia, na ROSZ HA-SZANA trzema modlitwami. W Synagodze Szemone esre najpierw odmawia się po cichu, a potem powtarza ją głośno osoba wezwana do czytania.

SZIWA — „siedem", 7 dni ścisłej żałoby liczonych od dnia pogrzebu bliskiego krewnego, w czasie których rodzina zmarłego zbiera się w jego domu, lamentuje i odmawia błogosławieństwo Dajjan ha-emet (Prawdziwy Sędzia). W tym czasie nie można opuszczać domu, pracować, prowadzić interesów, kąpać się, namaszczać ciała, golić i obcinać włosów, spełniać małżeńskich obowiązków, nosić skórzanego obuwia, studiować Biblii (oprócz Księgi Hioba, Lamentacji, fragmentów Księgi Jeremiasza). Pierwszy posiłek po pogrzebie zw. seudat hawraa dostarczają przyjaciele i sąsiedzi. 1-ego dnia nie można też zakładać TEFILIN. W domu żałoby zbiera się MINJAN, aby odprawiać modły.

SZOCHET — rzezak uprawniony do rytualnego uboju zwierząt.

SZOFAR — „róg", zazwyczaj barani, używany w starożytnym Izraelu dla przekazania alarmu

wojennego, zawiadomienia o pokoju, ostrzeżenia ludzi przed niebezpieczeństwem, oraz dla celów kultowych w Świątyni. Obecnie używany w miesiącu elul, z okazji Nowego Roku i na zakończenie Dnia Pojednania.

SZTIBL — jid. „mały pokój" — boczna sala synagogi używana dla odprawiania publicznych modłów, a także osobne pomieszczenie, nie związane z synagogą, używane od XVIII w. przez chasydów, które z czasem stało się charakterystycznym dla chasydyzmu domem modlitw.

SZULCHAN ARUCH — „nakryty stół", kodeks żydowskich praw religijnych i cywilnych opracowany przez Józefa Karo (1488—1575), opublikowany w 1565 roku, oparty tylko na sefardyjskich autorytetach rabinicznych i praktyce sefardyjskiej. Uzupełniony przez polskiego rabina Mojżesza Isserlesa (Remu, 1525—1572) w jego dziele pt. Mapa (obrus) poprzez włączenie zwyczajów aszkenazyjskich. Stał się kodeksem obowiązującym wszystkich Żydów. Składa się z 4 części: Orach Chaim — prawa dotyczące życia codziennego; Jore Dea — zasady dotyczące wyżywienia, czystości, żałoby; Ewen ha-ezer — sprawy małżeństwa, rozwodu; Choszen Miszpat — prawo cywilne i karne.

TACHANUN — „prośba, błaganie", modlitwa składająca się z wyznania grzechów i prośby o łaskę, odmawiana po głośnym powtórzeniu SZEMONE ESRE przez osobę prowadzącą codzienne modły poranne i popołudniowe. Ostateczna wersja pochodzi z XVI wieku. Nie odmawiana w radosnej porze i w domu żałoby.

TALLIT — w spolszczonej formie tałes — prostokątny kawałek tkaniny z frędzlami wzdłuż krótszych boków, nakładany przez mężczyzn podczas modlitwy. Zwykle biały, wykonany z wełny, nieraz bawełny lub jedwabiu, pod warunkiem, że frędzle będą z tego samego materiału.

TALLIT KATAN — „mały tallit/tałes" — rodzaj kaftanika z białej tkaniny, z CICIT w czterech rogach, noszony przez pobożnych pod górną częścią odzieży przez cały dzień.

TALMUD — „nauka, studiowanie". Całość nauk AMORAITOW (zwana GEMARĄ) obejmująca komentarze i wypowiedzi tych uczonych na temat MISZNY. Dalsze prace nad Miszną prowadzone w słynnych akademiach na terenie Palestyny i Babilonii doprowadziły do zgromadzenia materiału, który złożył się na powstanie dwóch Talmudów — Palestyńskiego, zwanego Jerozolimskim i Babilońskiego, różniących się objętością, stylem i tematyką. Talmud

Jerozolimski, ukończony w IV wieku, spisany zachodnio-aramejskim jest bardziej zwięzły i prosty w swej treści. Stanowi komentarz do 39 z 63 traktatów Miszny. Talmud Babiloński, ukończony na początku VI wieku, trzy razy dłuższy od Jerozolimskiego, komentujący 37 traktatów Miszny, stosuje metodę bardziej skomplikowaną, w większości posługując się HAGADĄ. Napisany został w języku wschodnio-aramejskim. Talmud Babiloński jest skarbnicą wiadomości na temat historii, obyczajów i prawa żydowskiego, przez setki lat wywierał ogromny wpływ na naukę i kulturę narodu żydowskiego, będąc wciąż przedmiotem dalszych komentarzy.

TALMUD TORA — „nauka, studiowanie Prawa", uważana za najwyższy religijny obowiązek człowieka. Termin ten może oznaczać także utrzymywaną przez gminę szkołę religijną dla biednych dzieci, których rodzice nie mogli sobie pozwolić na opłacenie nauki.

TANACH — słowo-skrót, jakim nazywa się Biblię, utworzone z inicjałów 3 podstawowych części składających się na Biblię hebrajską: TORA, NEWIIM i KETUWIM.

TANNAIM — aram. „nauczyciele". Uczeni zajmujący się wyjaśnianiem i komentowaniem TORY, których wypowiedzi złożyły się na MISZNĘ i BARAJTĘ, działający od ok. 2,0 do 200 r. n.e. Do najsłynniejszych należeli: Gamaliel I, Johanan ben Zakkaj, Szimon ben Gamaliel I, Gamaliel II, Joszua ben Chananja, Eliezer ben Hur- kanos, Akiba, Iszmael ben Elisza, Tarfon, Szimon ben Gamaliel II, Meir, Jehuda ha-Nasi.

TARGUM — „tłumaczenie", aramejskie tłumaczenie Biblii hebrajskiej.

TAS — srebrna tarcza bogato zdobiona, różnego kształtu i wielkości, zawieszana na zwoju TORY ubranym w sukienkę.

TASZLICH — zwyczaj znany od XV w., powstały w oparciu o fragment z księgi Micheasza 7, 19: „Znowu zmiłuje się nad nami, zmyje nasze winy, wrzuci do głębin morskich wszystkie nasze grzechy". W pierwszy dzień ROSZ HA-SZANA (lub w drugi dzień, jeśli pierwszy wypada w SZABAT), zazwyczaj późnym popołudniem, Żydzi udają się nad wodę, aby recytować ten werset, przy czym wytrząsają zawartość swoich kieszeni do wody, co ma symbolizować oczyszczenie z grzechów.

TEFILIN — filakteria, niewielkie skórzane pudełeczka w kształcie sześcianu, przywiązywane za pomocą czarnych rzemieni do lewego ramienia i czoła. Zakłada się je podczas modlitwy porannej w dni powszednie, zgodnie z dosłownym rozumieniem Dewarim — Powt. Pr. 6, 8: „Przywiążesz je do twej ręki jako znak i niech ci będą ozdobą przed oczami". Zawierają cztery fragmenty TORY spisane na pergaminie: Dewarim — Powt. Pr. 6, 4—9; 11, 13—21; Szemot — Wyjść. 13, 1—10; 13, 11—16.

TORA — „nauczanie, doktryna, nauka". Powszechnie przyjęte znaczenie: Prawo, odnosi się do pierwszych pięciu ksiąg Biblii (Rodzaju. Wyjścia, Kapłańska, Liczb, Powtórzonego Prawa) w odróżnieniu od pozostałych. Termin może oznaczać także zwój Pięcioksięgu używany w synagodze.

TOSAFOT — „dodatki", zbiór komentarzy na temat TALMUDU, powstały w szkołach Francji i Niemiec w XII—XIV wieku.

TOSEFTA — aram. „uzupełnienie", jest zbiorem tradycji ustnej stanowiącej częściowo równoległy dodatek do MISZNY. Systematyzacja tego zbioru jest dziełem dwóch uczniów Jehudy ha-Nasi. Tosefta, podobnie jak Miszna, dzieli się na sześć porządków.

ZOHAR — „blask, jasność", główne dzieło żydowskiej literatury mistycznej — KABAŁY, przypisywane Szymonowi bar Jochaj, TANNAICIE z I w. n.e., napisane przez Mojżesza z Leonu (XIII w.) w języku aramejskim w formie komentarza do Pięcioksięgu i częściowo do Pism. Zawiera wykładnię żydowskiej metafizyki. Dzieło to stało się jedną z trzech świętych ksiąg judaizmu po Biblii i TALMUDZIE, tym samym przedmiotem wielu komentarzy.